

STORTINGET

Innst. 335 S

(2024–2025)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 20 (2024–2025)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Innsats for demokrati, rettsstat og menneskerettig- heter i Europa

Til Stortinget

Sammendrag

Formålet med meldingen er å belyse hvordan Norge kan fremme demokrati, rettsstat og menneskerettigheter – og derigjennom sikkerhet – i Europa, med hovedfokus på arbeid og prioriteringer i Europarådet. En oppdatering av politikken i Europarådet er nødvendig for å gi veiledning og politiske signaler om hvordan vi skal bruke vårt medlemskap i organisasjonen for best mulig å støtte demokrati og rettsstat i Europa.

Mens NATO og militært samarbeid utgjør den «spisse enden» av Norges sikkerhetspolitikk, utgjør stabile demokratiske nabostater en del av den «myke enden».

Europarådets utgangspunkt for å sikre bærekraftig fred i Europa er det rettslige, med standarder for demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper, og med Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i sentrum. Til sammenligning har OSSE et helhetlig sikkerhetskonsept basert på tre dimensjoner der demokrati og menneskerettigheter, sikkerhet og militære spørsmål og økonomi og klima ses i sammenheng, men ingen rettslige standarder.

Norges arbeid i Europarådet understøttes av betydelige bistandsmidler og EØS-midlene. I meldingen påpeker regjeringen at det er viktig å starte en diskusjon

om hvordan det internasjonale samarbeidet kan brukes mest mulig effektivt for å nå våre målsettinger.

Meldingen er konsentrert om arbeidet i Europarådet. Den belyser hvordan man kan styrke den norske innsatsen for å fremme norske interesser i internasjonalt samarbeid for demokrati, rettsstatsprinsipper og menneskerettigheter som en del av arbeidet med å fremme fred og sikkerhet i Europa. Meldingen omtaler regjeringens ønske om å sikre et strategisk og målrettet engasjement som styrker både Norges posisjon og den europeiske responsen på noen av dagens utfordringer.

I tillegg til å tydeliggjøre Norges prioriteringer omtaler meldingen regjeringens ønsker om å styrke Norges evne til å utnytte synergier mellom de europeiske organisasjonene Norge deltar i. OSSEs helhetlige tilnærming til sikkerhet og demokrati, samt militært samarbeid og NATO, vil berøres der det er relevant for meldingens hovedtema. Det samme gjelder EU og EØS-samarbeidet.

Meldingen omtaler også parlamentarikernes deltakelse i demokratiarbeidet, herunder Europarådets parlamentarikerforsamling PACE sin rolle.

Kapittel 2 i meldingen beskriver trusselbildet vi står overfor, og kapittel 3 de viktigste europeiske institusjonene. I kapittel 4 og 5 presenteres regjeringens prioriteringer og hvordan Norge arbeider for å møte utfordringene.

Det er lagt til grunn at de tiltak og den politikk som gjøres rede for i denne meldingen, dekkes innenfor gjeldende budsjettammer. Eventuelle behov for økte bevilgninger for å møte nye utfordringer og krav til vår utenrikspolitikk vil fremmes gjennom ordinære budsjettprosesser.

Sakens dokumenter er tilgjengelige på sakssiden på stortinget.no.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Even Eriksen, Nils-Ole Foshaug, Steinar Krogstad og Trine Lise Sundnes, fra Høyre, Hårek Elvenes, Ingjerd Schie Schou, Erna Solberg og lederen Ine Eriksen Søreide, fra Senterpartiet, Bengt Fasteraune, Ola Borten Moe og Trygve Slagsvold Vedum, fra Fremskrittspartiet, Sylvi Listhaug og Morten Wold, fra Sosialistisk Venstreparti, Ingrid Fiskaa, fra Rødt, Bjørnar Moxnes, fra Venstre, Guri Melby, fra Kristelig Folkeparti, Dag-Inge Ulstein, og uavhengig representant Christian Tybring-Gjedde, viser til at Norge har vært en aktiv bidragsyter og medlem av Europarådet siden organisasjonens dannelse 5. mai i 1949. Europarådet ble etablert som en konsekvens av andre verdenskrigs enorme ødeleggelser og menneskelige lidelser, og baserer seg på en grunntanke om at land i Europa som respekterer menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper, ikke vil gå til krig mot hverandre.

Komiteen anerkjenner at verden og forutsetningene for Europarådets arbeid har endret seg betydelig siden 1949, men verdifelleskapet om demokrati, menneskerettigheter og en uavhengig rettsstat ligger fast. En av Europarådets tidligste oppgaver var utviklingen av Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) i 1950, og i kjølvannet av den opprettelsen av Den europeiske menneskerettsdomstol som dømmer i saker der stater er innklaget for brudd på EMK. Ettertiden har vist viktigheten av disse grepene.

I over 75 år har Europarådet bidratt til å gjøre Europa og dermed også Norge til et mer stabilt og tryggere kontinent. Likevel deler komiteen regjeringens innledende ord i meldingen;

«Vi lever i en geopolitisk brytningstid, der mye synes usikkert. Der vi for tretti år siden så at demokratiske verdier og multilateralt samarbeid ble styrket, er situasjonen en helt annen i dag. Globaliseringen har stanset opp, samtidig som stormaktsrivalisering og polarisering øker.»

Komiteen registrerer at regjeringen i meldingen beskriver Europarådet som en del av en regelbasert verdensorden som har tjent Norge vel, men som nå er under sterkt press. Komiteen mener det er vesentlig at Norge bidrar aktivt inn i å beskytte og forsterke institusjonens arbeid og verdier.

Tiden er inne for å minne hverandre om de europeiske institusjonenes betydning for demokrati, respekt for folkeretten, og for fred og sikkerhet på vårt kontinent.

Meldingen omtaler et bredt utfordringsbilde som på ulike nivåer, og med forskjellig intensitet, truer og motarbeider de verdiene Europarådets arbeid er bygget på. Komiteen deler dette utfordringsbildet og stiller seg bak regjeringens oppsummering.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre merker seg at regjeringen mener at et tettere samarbeid med EU er nødvendig for å beskytte våre verdier. Disse medlemmer støtter dette synet og mener at den beste måten for Norge å samarbeide med EU på er å samarbeide i EU.

Videre merker komiteen seg at flere europeiske land de siste årene har opplevd en gradvis svekkelse av demokratiske normer og institusjoner. Komiteen mener at det er sentralt å fremme og beskytte demokratiske normer i tillegg til institusjoner. Flere autoritære ledere er legitimt valgt gjennom demokratiske institusjoner, men respekterer ikke demokratiske normer som meningsmangfold, ytringsfrihet og vern av mindretallsrettigheter.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre merker seg videre at lokaldemokratiet både er viktig, som det første kontaktpunktet mellom innbyggerne og myndighetene, og samtidig sårbart.

Disse medlemmer viser i den forbindelse til at Stortinget har bevilget 423,8 mill. kroner for 2025 over kapittel 159 Regionbevilgninger, post 71 Europa og Sentral-Asia, som blant annet går til støtte til europeiske integrasjonsprosesser, demokrati- og rettsstatsutvikling. Disse medlemmer mener at nivået på støtten til slike tiltak ikke bør reduseres ytterligere.

Disse medlemmer merker seg at medlemskap i Europarådet og etterlevelse av Europarådets standarder for demokrati, rettsstat og respekt for menneskerettighetene er en forutsetning for EU-medlemskap. Disse medlemmer merker seg regjeringens vurdering om at det kan bli utfordrende for Norge som ikke-EU-medlem at EUs stadige utvidelse av hva som er unionskompetanse, innebærer tilsvarende innsnevring i medlemsstatenes kompetanse i Europarådet, blant annet fordi EUs medlemsland blir forpliktet av EU-retten til å samordne seg.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Venstre, merker seg at støtten til sivilsamfunnet gjennom EØS-midler over tid kanskje er den mest virkningsfulle delen av Norges bidrag til demokratiutvikling i Europa etter EUs utvidelse i 2004, og mener at Norge gjennom vekslende regjeringer har sett gode resultater av vår bruk av EØS-midlene som verktøy.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre viser til Europarådets parlamentarikerforsamling PACE, og merker seg tendensen med at parlamentarikerne kan gå lenger i sine erklæringer og kritikk av medlemsstatenes arbeid eller manglende handling på et område. Disse medlemmer vil derfor oppfordre til fortsatt aktiv norsk deltakelse i PACE.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Venstre, merker seg utfordringene med å rekruttere nordmenn til stillinger i internasjonale organisasjoner, inkludert Europarådet, og at det er i norsk interesse å styrke slik rekruttering. Flertallet vil derfor påpeke at ansvaret for de økonomiske og logistiske rammevilkår for nordmenn som søker slike stillinger, og deres medfølgende, for det meste ligger under andre departementer enn Utenriksdepartementet. Det er derfor avgjørende med godt interdepartementalt samarbeid.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Senterpartiet og Venstre merker seg prioriteringen av ytringsfrihet i Norges internasjonale menneskerettighetsarbeid og at en uavhengig og kritisk presse er blant de viktigste institusjonene i et demokratisk samfunn. Disse medlemmer viser i den forbindelse til strategien for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken, som regjeringen Solberg la frem i 2021.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Venstre, merker seg at trepartssamarbeidet er et viktig bidrag til å styrke demokratiet ved å sikre at berørte parter blir hørt i beslutningsprosesser som påvirker arbeidslivet. Flertallet er enig i at det er viktig å støtte opp under fagforeninger, men vil samtidig minne om at trepartssamarbeidet ikke fungerer etter sin hensikt uten gode arbeidsgiverforeninger.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre er enige i at stater der det ikke er politisk vilje til å etterleve forpliktelsene som et europarådsmedlemskap innebærer, heller ikke bør være medlemmer av organisasjonen. Disse medlemmer viser i den forbindelse til rapporten fra høynivågruppa om Europarådets fremtid fra oktober 2022, som inneholder anbefalinger for hvordan Europarådet bør håndtere medlemsland som ikke etterlever sine forpliktelser.

Komiteen merker seg Europarådets arbeid for ansvarliggjøring av Russland for krigsforbrytelser i Ukraina og gir sin fulle støtte til det.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt er varme forkjempere for

Europarådets arbeid og støtter opp om hovedtrekkene i meldingen. Likevel er det enkelte aspekter der meldingen underkommuniserer potensielle fallgruver.

Disse medlemmer merker seg meldingens beskrivelse av EUs tilslutning til Europarådet. Disse medlemmer mener meldingen i liten grad reflekterer over implikasjonene av EU-domstolens uttalelse 2/13, der domstolen trekker frem særtrekk ved EU-jussen og EU-domstolens autonomi. Disse medlemmer mener det er uakseptabelt om EU-domstolen eller EUs traktater forskjellsbehandles fra Norges eller andre europeiske lands høyeste domstol eller grunnlov. Disse medlemmer merker seg at dersom EU tilslutter seg Europarådet, kan de med fire flere medlemsland koordinere seg i Europarådet med 2/3-flertall. Det er en bekymringsfull fremtidsutsikt om Europarådet utvikler seg fra å være et mellomstatlig samarbeid til et forum dominert av EU. Det vil utfordre Europarådets legitimitet i land utenfor EU. Disse medlemmer vil understreke viktigheten av en proaktiv norsk politikk for å unngå dette scenarioet.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Fremskrittspartiet merker seg beskrivelsen av arbeidet i etterkant av «bestemorddommen» mot Sveits 9. april 2024. Disse medlemmer uttrykker bekymring over utviklingen mot legalisering av klimapolitikk og dynamisk tolkning av folkerettslige forpliktelser på dette området. Det er viktig at klimapolitikken styres gjennom demokratiske prosesser som har mulighet til å hensynta hele samfunnsutviklingen.

Disse medlemmer merker seg at det har vært kritikk i Norge rundt flere domsavsigelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol, spesielt der menneskerettigheter veies opp mot hverandre og dommen strider med norsk rettsoppfattelse. Disse medlemmer mener slik debatt er legitim i et levende folkestyre og at norske myndigheter følger opp på egnet måte.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at meldingen beskriver et trusselbilde hvor demokratiet og rettsstaten er under press, uten å omtale tyrkiske styresmakters bidrag til dette ved å blant annet fengsle opposisjonspolitikere, menneskerettsaktivister og journalister, eller at Tyrkia nekter å rette seg etter kjennelser fra Den europeiske menneskerettsdomstol.

Disse medlemmer viser til at PKKs leder Abdullah Öcalan har bedt organisasjonen legge ned våpnene og oppløse seg selv, og understreker at fredsprosessens videre vei avhenger av tilrettelegging fra tyrkiske myndigheter, herunder demokratiske reformer og ivaretagelse av kurdiske rettigheter. Utenriksministeren bekreftet i svar på skriftlig spørsmål 7. mai 2025 at regjeringen støtter den pågående prosessen og har tatt dette

opp med sin tyrkiske kollega, noe disse medlemmer ønsker velkomment og understreker at må følges opp med konkret handling.

Disse medlemmer viser til møte med Öcalans advokater på Stortinget 23. april 2025, hvor de bekreftet at de fortsatt ikke får tilgang til sin klient og at hans isolasjon i høysikkerhetsfengsel hindrer den videre fredsprosessen. I lys av dette ber disse medlemmer regjeringen fremme konkrete, juridiske, diplomatiske og politiske tiltak i Europarådets ministerkomité for å holde Tyrkia ansvarlig for å følge opp fredsprosessen og sikre at Öcalan kan delta i denne.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 20. mai 2025

Ine Eriksen Søreide

leder

Trine Lise Sundnes

ordfører

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Meld. St. 20 (2024–2025) – Innsats for demokrati, rettsstat og menneskerettigheter i Europa – vedlegges protokollen.

